

Klima učitelského sboru: úprava dotazníku OCDQ-RS pro podmínky českých škol¹

Martin Chvál, Petr Urbánek

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání

Redakci zasláno 28. 2. 2014 / upravená verze obdržena 10. 9. 2014 /
k uveřejnění přijato 6. 10. 2014

Abstrakt: Cílem metodologické studie je představení psychometrických vlastností dotazníku KUS, a to i v porovnání s vlastnostmi originální verze OCDQ-RS a jeho slovenskou adaptací. V úvodní teoretické části je představen dotazník organizačního klimatu škol OCDQ-RS, jeho vznik a slovenská standardizace. Po upřesnění cíle studie následuje představení vzniku a výsledné verze dotazníku KUS, který je úpravou OCDQ-RS. Protože jsou některé výsledky porovnávány se známými psychometrickými vlastnostmi OCDQ-RS z USA, ze slovenské adaptace i nestandardizované české verze, jsou dále charakterizovány odpovídající datové soubory. Následují výsledky psychometrických analýz, diskuse zdůvodňující opuštění souhrnného indexu otevřenosti klimatu v dotazníku KUS oproti OCDQ-RS a orientační normy a odhadované chyby měření jednotlivých indexů KUSu. Po shrnujících závěrech jsou pojmenována i hlavní omezení studie. Výzkumný vzorek tvořilo 1823 učitelů ze 77 převážně základních škol. Návratnost dotazníků za školu byla minimálně 70 %. Data byla analyzována položkovou analýzou podle klasické teorie testů, exploratorní faktorovou analýzou, doplňkově i konfirmatorní faktorovou analýzou. Vnitřní konsistence indexů byla zjišťována pomocí Cronbachova alfa, ANOVA a standardní chyby měření indexů KUSu. Některé analýzy jsou s jednotkou *učitel* i škola. U dotazníku KUS byly zachovány čtyři indexy: podpora sboru vedením školy, angažovanost učitelů, frustrace učitelů, přátelské vztahy ve sboru. Pátý index direktivity ředitele byl nahrazen konotativně neutrálním pevnost vedení školy. Všechny indexy vykazují dostatečné hodnoty Cronbachova alfa v rozpětí od 0,84 do 0,96. Počet položek byl oproti OCDQ-RS navýšen z 34 na 40.

Klíčová slova: OCDQ-RS, KUS, klima učitelského sboru, standardizace, faktorová analýza

¹ Text je výstupem řešení projektu GA ČR *Nerovné podmínky škol – nerovné šance žáků* (číslo P407/11/1556).

V 80. letech minulého století vytvořili Hoy, Tarter a Kottkamp (1991) dva dotazníky zjišťující organizační klima škol. Jeden OCDQ-RE (*Organizational Climate Description Questionnaire for elementary schools*) byl určen pro první stupeň základních škol, druhý OCDQ-RS (*Organizational Climate Description Questionnaire for secondary schools*) pro druhý stupeň základních škol a pro střední školy. Východiskem jim byl teoretický koncept organizačního klimatu školy a z něho vycházející podoba dotazníku OCDQ od Halpina a Crofta z roku 1963 (Halpin & Croft, 1963). Ti navrhli 64položkový dotazník zaměřený na 8 oblastí klimatu základních škol, 4 se vztahují k učitelскому sboru (*disengagement, hindrance, esprit, intimacy*) a 4 k chování ředitele školy (*aloofness, production emphasis, thrust, consideration*). Jak uvádějí Hoy, Tarter a Kottkamp (1991), vznikly s tímto dotazníkem stovky studií během třiceti let užívání, ale mnoho položek ztratilo během času relevanci pro odpovídající měřené konstrukty, což se projevilo i v nižších reliabilitách indexů. Proto se rozhodli vytvořit a standardizovat nové a zjednodušené dotazníky OCDQ-RE a OCDQ-RS. Dále se budeme věnovat dotazníku OCDQ-RS, který se stal základem pro vývoj dotazníku, na který je zaměřena naše studie.

Hoy, Tarter a Kottkamp opřeli tvorbu OCDQ-RS o výsledky z 68 škol druhého a třetího stupně vzdělávání z oblasti New Jersey. Při tvorbě dotazníku a návrhu indexů klimatu se spolehli především na exploratorní faktorovou analýzu a analýzu vnitřní konsistence indexů, oboje s užitím jednotky analýzy škola. Tento dotazník, dále označovaný OCDQ-RS (originál), obsahuje 34 položek sdružených do pěti indexů (v závorce je uveden počet položek): *supportive principal behavior* (7), *directive principal behavior* (7), *engaged teacher behavior* (10), *frustrated teacher behavior* (6), *intimate teacher behavior* (4). Vytvářen je souhrnný index klimatu *openness index for the school climate* ze standardizovaných hodnot dílčích indexů SUP – DIR + ENG – FRU.

Do češtiny byl dotazník OCDQ-RS přeložen Laškem (2001) a následně používán zejména Urbánkem v prostředí základních škol (Nišpanská & Urbánek, 2007). V českém prostředí standardizace tohoto dotazníku provedena nebyla. Tato verze, dále značená jako OCDQ-RS (ČR), vznikla pouze překladem OCDQ-RS (originál), tedy se zachováním počtu položek, jejich příslušnosti k indexům i s generováním souhrnného indexu otevřenosti klimatu učitelského sboru s tím rozdílem, že jeho výpočet byl realizován ze školních průměrů dílčích indexů, které byly určeny pro každého respondenta součtem příslušných položek.

Na Slovensku byl dotazník standardizován Gavorou a Braunovou (2010). Oporou pro standardizaci byla data ze čtyř škol, dvou základních a dvou gymnázií. Užit byla exploratorní faktorová analýza s jednotkou analýzy *učitel*. Zachována byla struktura indexů klimatu i souhrnnı index otevřenosti klimatu školy. Pro tuto verzi dále značenou OCDQ-RS (SR) byl nejprve zajiřtěn překlad z OCDQ-RS (originál) s kontrolou i zpětného překladu. Počet položek byl autorsky rozřıřen na dvojnásobek. Redukce položek byla realizována na základě metody hlavních komponent s rotací varimax. Ve výsledku byl zachován celkovı počet položek, počet dılicich indexů i s jejich interpretačním významem jako u OCDQ-RS (originál), jen u indexu „direktıvne správanie riaditel’a“ jedna položka pıibyla a indexu „frustrovanost’ učitel’ov“ jedna položka ubyla. Index otevřenosti klimatu je poıtan shodne jako u eske verze OCDQ-RS.

1 Cíl studie

Z potřeby standardizace dotazníku organizačního klimatu v eske republice byla analyzována P. Urbánkem shromazdena data z dotazníku OCDQ-RS (ČR). Výsledky ukázaly potřebu úprav tohoto dotazníku v českém prostředí. S podporou projektu *Cesta ke kvalitě*² byl dotazník postupne upraven do verze nove, která nese název KUS (Klima učitelského sboru), a byla shromazdena data, na základě kterých je mořžne popsat vlastnosti tohoto dotazníku. Cílem této metodologické studie je představit vybrané psychometrické vlastnosti dotazníku KUS, a to i v porovnání s vlastnostmi originální verze OCDQ-RS a jeho slovenskou adaptací. Poukázáno je zejména na autorské metodologické preference při výběru položek na základě psychometrických analýz a souasne na jistou nekonsistenci v přıstupu tvůrců OCDQ-RS při tvorbě indexu otevřenosti klimatu školy, emuřž je věnován prostor v kapitole *Diskuse*.

2 Dotazník KUS

2.1 Vıvoj

Východiskem pro úpravu dotazníku OCDQ-RS v eske republice byla data shromazdena Urbánkem v roce 2003. Analyzována byla data ze 47 základních škol od 1071 uitel. Ukázaly se niřžı hodnoty Cronbachova alfa pro indexy direktivita ředitelé a frustrace uitel a odliřšne hodnoty Pearsonova ko-

² Národní ıstav pro vzdělávání. ( 2011–2014). *Cesta ke kvalitě*. Dostupné z www.nuv.cz/ae.

relačního koeficientu mezi indexem direktivity a ostatními indexy ve srovnání s OCDQ-RS (originál), viz tabulka 2. Dotazník prošel několika fázemi úprav. Některé položky byly nahrazeny jinými a počet byl rozšířen na dvojnásobek, vyvážen byl počet položek vztahujících se k řediteli a k vedení školy. Tato verze byla pilotována na vzorku šesti škol (5 ZŠ, 1 SOŠ, celkem 153 učitelů). Na základě položkové analýzy byl zredukován počet položek na 41 s cílem posílit vnitřní konsistenci dimenzí. Zachován byl počet pěti měřených indexů klimatu. U čtyř z nich (podpora vedení školy, angažovanost učitelů, frustrace učitelů a přátelské vztahy ve sboru) byl zachován interpretační význam opírající se i o shodnou strukturu vzájemných korelací. Index direktivita ředitele ztratil v České republice korelační, a tím i interpretační význam a byl nahrazen indexem *pevnost vedení školy* s výrazně vyšší vnitřní konsistencí a s interpretačně posunutým významem stejně jako s jeho odlišným očekávaným vztahem k ostatním indexům. Pozbyl negativní konotace, kterou s sebou nesl index direktivity. Z tohoto důvodu se ztratilo opodstatnění pro vytvoření souhrnného indexu klimatu. V dotazníku zůstaly položky, které se ptají na ředitele i na vedení školy v rámci indexů vztahujících se k vedení školy. Důvodem bylo to, že analýzy neprokázaly odlišné chování těchto položek v různých typech škol, ani v učitelských sborech odlišné velikosti. Zastoupení položek vztahujících se „k řediteli“ a „k vedení“ je v indexech podpora sboru vedením školy a pevnost vedení školy přibližně rovnocenné.

2.2 Výsledná verze

Dotazník KUS tedy zjišťuje klima učitelského sboru v následujících dimenzích (v závorce je označení indexu a počet položek): 1) podpora sboru vedením školy (P, 10) – vedení školy poskytuje konstruktivní kritiku zaměřenou na blaho školy a učitelů, zadává smysluplné úkoly; motivuje učitele, samo jde svým přístupem a vlastní prací příkladem. Akceptovány jsou jak požadavky fungování školy, tak sociální potřeby učitelů; 2) pevnost vedení školy (D, 7) – vedení školy má kontrolu nad prací učitelů, formuluje jasné požadavky, používá přísná kritéria hodnocení; řízení školy drží pevně v rukou, plánuje reálné vize a má přehled o dění ve škole; práce školy je směřována ke společnému cíli; 3) angažovanost učitelů (A, 11) – učitelé jsou iniciativní, hrdí na svou školu, respektují své kolegy a aktivně s nimi spolupracují; učitelé jsou ochotni naplňovat společnou vizi školy; úsilí učitelů směřuje k podpoře a úspěchu žáků, preferovány jsou přátelské vazby k dětem a vytváření atmosféry důvěry; 4) frustrace učitelů (F, 8) – učitelé cítí nadbytek rutinních povinností

mimo vlastní výuku a velké množství zatěěžující administrativy, o jejíž potřebnosti a rozsahu nejsou přesvědčeni; méně příznivě jsou vnímány vztahy mezi kolegy; řízení školy je vnímáno se znaky byrokratismu a manažerismu; 5) přátelské vztahy ve sboru (V, 4) – učitelé vnímají sbor jako soudržný, vztahy mezi kolegy hodnotí jako pevné a přátelské, případné konflikty umějí řešit věcně a s nadhledem; učitelé se osobně dobře znají, důvěřují si, pozitivně hodnotí ochotu navzájem si pomáhat; běžné jsou přátelské kontakty i mimo pracoviště; ve sboru panuje vzájemná důvěra a respekt ke kolegům.

V dotazníku je použita shodná čtyřstupňová škála jako ve všech předešlých verzích: zřídka (1), občas (2), často (3), velmi často (4). V závorce jsou uvedena čísla stupně škály, se kterými bylo datově pracováno a pracují s nimi níže prezentované statistické analýzy. Respondenti tato čísla při elektronickém vyplňování neviděli, viděli pouze popisy stupňů škály.

3 Datové soubory

3.1 Vzorek KUS

Administrace dotazníku KUS byla realizována elektronicky. V rámci projektu Cesta ke kvalitě byl dotazník nabídnut školám pro potřeby vlastního hodnocení školy s automatickým generováním výsledků. Dotazník vyplnilo v období červen 2010 – červen 2012 celkem 2 453 učitelů ze 105 škol. Pro výpočet norem a odhad psychometrických charakteristik dotazníku byla užita data ze 77 škol, tj. od 1 823 učitelů, kde návratnost v rámci školy byla mezi 70 % a 100 %. Jednalo se o 51 základních škol s prvním i druhým stupněm, 2 ZŠ málotřídni, 24 středních škol, z toho 7 gymnázií. Velikost učitelských sborů se pohybovala v rozmezí 5 až 80 učitelů. Analýzy dat neprokázaly statisticky významné rozdíly, které by mohly být zapříčiněny těmito odlišnými charakteristikami škol. Proto jsou následující výsledky prezentovány souhrnně za všechny školy ve vzorku a na vzorek je nahlíženo jako na homogenní s ohledem na výše uvedené charakteristiky.

3.2 Datové soubory pro srovnávací analýzy

Vzorek OCDQ-RS (originál) (Hoy, Tarter, & Kottkamp, 1991). Vzorek pro standardizaci OCDQ-RS (originál) zahrnoval 68 škol druhého a třetího stupně vzdělávání z oblasti New Jersey. Účast škol byla dobrovolná, ale autoři popisují, že vzorek škol docela dobře reprezentoval všechny školy ze jmenované

oblasti, byť mírně posunuté ke školám z oblastí s vyšším socioekonomickým statusem obyvatel. Z těchto škol byli učitelé vybíráni náhodně. Celkem vzorek, na kterém byla získána data pro úpravu dotazníku, zahrnoval 535 učitelů. Pro ověření stability dotazníku, získání norem a parametrů reliability a konstruktové validity byl vzorek škol rozšířen o dalších 10. Nově byli ze vzorku 78 škol vybráni učitelé opět náhodně, počet není uveden, ale lze předpokládat shodný přístup výběru cca 8 učitelů na školu, a tedy celkem asi 620 učitelů. K tomuto vzorku se vztahují i níže prezentované výsledky. Pro analýzy byla použita vždy data agregovaná na úroveň školy, proto autoři věnují větší pozornost vzorku škol než vzorku učitelů, které vybírali ze škol náhodně.

Vzorek OCDQ-RS (ČR) – překlad: Lašek (2001), data: Urbánek (2003). Vzorek škol, na kterých byly realizovány níže uvedené analýzy, se skládal ze 47 základních škol s 1071 učiteli převážně ze severních, středních a východních Čech. Redukce na tento vzorek byla učiněna z počtu 88 základních škol s 2380 učiteli s podmínkou minimální návratnosti 85 % za školu. Sběr dat byl realizován v období září–říjen 2003 proškolenými studenty učitelství. Vlastnímu sběru dat předcházela předvýzkum na jaře 2003 na pěti ZŠ s 92 učiteli, který poukázal na srovnatelnost výsledků s výsledky výzkumu Laška v roce 1995 na šesti středních školách a jistou konstrukční problematičnost dotazníku při překladu do jiného sociokulturního prostředí (Lašek, 2001; Urbánek, 2003)³.

Vzorek OCDQ-RS (SR) (Gavora & Braunová, 2010). Vzorek byl složen ze čtyř škol, z toho dvou základních a dvou gymnázií, jedno gymnázium bylo z Banské Bystrice, ostatní školy byly z Bratislavy. Počty učitelů byly 28 a 32 na základních školách a 52 a 56 na gymnáziích. K analýzám bylo podstoupeno 168 dotazníků. Administrace proběhla v červnu 2009.

4 Statistické analýzy

Při vývoji dotazníku KUS byla používána položková analýza, struktura byla zkoumána exploratorní faktorovou analýzou s kolmou i nekolmou rotací a vnitřní konsistence indexů byla kontrolována koeficientem vnitřní konsistence Cronbachovo alfa a Pearsonovým korelačním koeficientem mezi položkami a příslušným indexem. Pomocí Pearsonova korelačního koeficientu

³ Blíže o vlastním výzkumu: Urbánek (2006), Nišpanská a Urbánek (2007).

byl tez overovan vztah mezi indexy. V některých případech do analýz vstupovala jako jednotka *učitel*, někdy to byla ˇskola reprezentovaná průměrnými hodnotami odpovědí učitelů dane ˇskoly v prsluˇsne poloˇzce. Jednorozměrná analýza rozptylu pak poukazuje na to, jakou ˇcast výsledku lze prisoudit charakteristice učitelského sboru ˇskoly a jaká naleˇzı individuálnímu pohledu jednotlivých učitelů. Analýza na datech OCDQ-RS (ČR) a KUS byla realizována v programu IBM SPSS ver. 17. Doplnkove byla pouˇzita konfirmatorní faktorová analýza v programu AMOS ver. 5.

5 Výsledky

5.1 Poloˇzkova analýza a vnitřní konsistence indexů

Jednotkou pro následující poloˇzkovou analýzu byl učitel ($N = 1\,823$). V tabulkách jsou poloˇzky shlukovány tak, jak tvoří prsluˇsny index, který je daný jejich průměrem. Symbol # označuje pořadí poloˇzky v dotazníku, toto pořadí bylo zachováno v souladu s OCDQ-RS (originál), kde bylo víceméně nahodne. Poloˇzky jsou shora dolů usporadany od nejvyˇssıch hodnot korig. r (korigovaný Pearsonův korelační koeficient – korelace mezi poloˇzkou a indexem s vynechanou danou poloˇzkou) po nejnıˇzsı. Důvod tohoto řazení je, ˇze vyˇse umístěné poloˇzky jsou lepším obsahovým reprezentantem daného indexu, lépe jej interpretačně vystihují než poloˇzky umístěné nıˇze. Aritmetický průměr (a. p.) vystihuje „popularitu“ poloˇzky. Vzhledem k pouˇzıte ˇskale 1–4 vypovídají vyˇsı hodnoty o ˇcastejsı frekvenci výskytu iniciativ, které obsahuje daná poloˇzka, naopak hodnoty nıˇzsı ukazují na to, ˇze výskyt daných iniciativ učitelé vnímají s nízkou frekvencí nebo nikdy, směrodatná odchylka (s. o.) poukazuje na rozliˇšovacı schopnost dane poloˇzky. Hodnoty nıˇzsı (orientacne pod 0,70) znamenají, ˇze respondenti nevyuˇzıvali celou ˇsırı nabídnuté ˇskaly a jejich odpovědi byly víceméně podobne. Ale tez platí, ˇze čím se a. p. blíží k jednomu ˇci druhému kraji ˇskaly, s. o. prirozene klesá (např. poloˇzka 39, jejıˇz rozliˇšovacı schopnost je poměrně malá, a to hlavně z důvodu, ˇze na ni byly takřka výhradně souhlasne odpovědi). Korig. r je u některých poloˇzek indexu frustrace učitelů a přátelské vztahy ve sboru nıˇzsı, coˇz se promítá i do nıˇzsıch hodnot vnitřní konsistence indexů (viz tabulky 1 a 2). Přesto všichni poloˇzky k vnitřní konsistenci příspívají, pří vyjmutí kaˇzde z poloˇzek by klesla vnitřní konsistence indexu. V poloˇzkove analýze bylo kontrolováno Cronbachovo alfa pří vynechání dane poloˇzky. Tyto hodnoty zde neuvádíme, protoˇze se jinak informacne dublují s korig. r .

Tabulka 1
Položková analýza

Podpora sboru vedením školy (P)	#	a.p.	s.o.	korig. r
Vedení školy oceňuje dobrou práci učitelů.	24	2,82	0,88	0,73
Ředitel/ka je schopen/schopna, pokud je to nutné, pomoci učitelům i po pracovní stránce.	15	2,80	0,92	0,73
Vedení školy pracuje s plným nasazením a v zájmu školy.	37	3,36	0,75	0,70
Ředitel/ka dovede ocenit, pochválit své podřízené.	4	2,63	0,94	0,69
Ředitel/ka hledí na blaho své školy.	18	3,41	0,79	0,68
Vedení školy umí pochopit osobní situaci učitelů, pomáhá jim a podporuje je.	33	3,05	0,85	0,65
Ředitel/ka sám/sama je příkladem ostatním. Usilovně a tvrdě pracuje.	3	3,11	0,89	0,64
Vedení školy umí dobře formulovat úkoly, které vyžaduje od učitelů.	34	3,09	0,78	0,62
Ředitel/ka používá konstruktivní kritiku.	17	2,47	0,86	0,62
Ředitel/ka dostatečně vysvětlí, zdůvodní, proč kritizoval/a práci některého učitele.	14	2,59	0,93	0,62
Pevnost vedení školy (D)	#	a.p.	s.o.	korig. r
Ředitel/ka dohlíží přísně na to, jak učitelé respektují režim školy a své povinnosti.	19	2,99	0,84	0,69
Ředitel/ka bedlivě a pečlivě sleduje všechny aktivity učitele.	11	2,69	0,85	0,68
Ředitel/ka sleduje a kontroluje všechno, co učitelé dělají.	8	2,64	0,87	0,60
Vedení školy vyžaduje striktně od učitelů, aby respektovali své povinnosti a režim školy.	38	3,31	0,70	0,55
Vedení školy má dobrý přehled o pracovních aktivitách všech učitelů.	31	2,98	0,79	0,55
Vedení školy zpravidla neunikne nic, co se odehrává ve škole a mezi učiteli.	29	2,71	0,83	0,48
Vedení školy pevně řídí každou poradou.	25	3,31	0,70	0,45
Angažovanost učitelů (A)	#	a.p.	s.o.	korig. r
Učitelé uznávají své kolegy jako odborníky.	40	3,14	0,71	0,66
Všichni učitelé se k žákům chovají vstřícně.	28	3,00	0,69	0,63
Učitelé respektují profesní odbornost svých kolegů.	21	3,16	0,70	0,63
Učitelé si navzájem pomáhají, podporují jeden druhého.	10	2,87	0,81	0,61
Učitelé zde pracují skutečně rádi.	27	2,86	0,76	0,61
Učitelé dodržují pravidla chování, která vyžadují od svých žáků.	32	3,17	0,69	0,60

Tabulka 1
(pokračování)

Učitelé vítají a podporují iniciativu aku.	39	3,32	0,67	0,58
Učitelé si vazı toho, že v této škole pracují.	23	2,97	0,80	0,56
Učitelé jsou ochotni pomáhat akum i mimo své vyučovací povinnosti.	16	2,91	0,76	0,52
Učitelé se chovají k akum pratelsky.	7	3,16	0,74	0,49
akum je na této škole dána důvěra k samostatne práci.	20	2,96	0,70	0,47
Frustrace učitelů (F)	#	a.p.	s.o.	korig. r
Administrativní práce učitelů je na naı škole zateujıcı.	9	2,45	0,93	0,53
Povinností mimo vyučování je na naı škole prıliš mnoho.	13	2,09	0,84	0,53
Mimovyukove povinnosti ve škole narušují vlastní učitelovu práci (vyučování).	5	2,00	0,91	0,52
Učitelé naı koly se musejí zúčastňovat prıliš velkého množství schůzí a porad.	2	1,84	0,87	0,46
Chování některý učitelů ve škole obtěžuje jiné učitele.	1	1,53	0,67	0,42
Některí učitelé se ke svým kolegům chovají nekorektně.	26	1,61	0,74	0,39
Zposob výuky některý učitelů ve škole komplikuje ostatním učitelům jejich práci.	22	1,56	0,72	0,36
Na poradách přerušují učitelé vystoupení svy kolegů.	6	1,40	0,65	0,33
Pratelske vztahy ve sboru (V)	#	a.p.	s.o.	korig. r
Učitelé se ostatním kolegům svěřují i se svými osobními problémy.	35	2,29	0,80	0,63
Učitelé vyhledávají se svými kolegy kontakt i mimo školu.	36	2,26	0,76	0,59
Mezi učitelí jsou ve sboru většinou i osobní pratelske vztahy.	30	3,03	0,76	0,49
Učitelé znají rodinné zázemí svy kolegů.	12	2,28	0,83	0,46

Následující tabulka 2 porovnává vztahy mezi jednotlivými verzemi dotazníků a vnitřní konsistenci odpovídajících si indexů. Na datech KUS byly realizovány analýzy s jednotkou učitelí i s jednotkou kola. Pro ostatní verze dotazníku nebyly výsledky nektery analýz dostupné, proto v tabulce nejsou uvedeny.

Tabulka 2

Pearsonův korelační koeficient mezi dimenzemi a vnitřní konsistence indexů

OCDQ-RS (originál) OCDQ-RS (SR) OCDQ-RS (CR) KUS	P	D	A	F	V	Cronbachovo alfa jednotka:	
						učitel	škola
P		-0,09	0,36	-0,30	0,05	-	0,91
		-	-	-	-	0,76	-
		-0,20	0,64	-0,45	0,36	0,86	0,93
		0,50	0,64	-0,62	0,33	0,91	0,96
D		-	-0,20	0,41	-0,04	-	0,87
	-0,18	-	-	-	-	0,86	-
	0,03		0,26	0,33	0,31	0,68	0,83
	0,56		0,41	-0,19	0,22	0,83	0,92
A		-	-	-0,51	0,16	-	0,85
	0,44	0,12	-	-	-	0,83	-
	0,52	0,23		-0,11	0,62	0,73	0,87
	0,59	0,49		-0,66	0,75	0,87	0,94
F		-	-	-	0,00	-	0,85
	-0,19	0,30	-0,18		-	0,68	-
	-0,29	0,21	-0,13		0,15	0,54	0,82
	-0,45	-0,19	-0,44		-0,43	0,75	0,84
V		-	-	-	-	-	0,71
	0,38	-0,09	0,38	-0,16		0,60	-
	0,25	0,17	0,40	0,10		0,67	0,77
	0,31	0,24	0,51	-0,19		0,75	0,90

Pozn. Pod diagonálou jsou korelační koeficienty s jednotkou učitel, nad diagonálou s jednotkou škola.

V tabulce 2 jsou tučně vyznačeny vyšší hodnoty korelačních koeficientů dimenze D s dimenzemi P a A u dotazníku KUS. U ostatních dotazníků, za které jsou údaje k dispozici, jsou tyto korelace blízké 0 nebo dokonce záporné. Odtud je zřejmý odlišný interpretační význam dimenze D oproti původním dotazníkům. Ztratila nezávislost na dimenzích P a A, její vnitřní konsistence ale spíše posílila, stejně jako i u ostatních dimenzí dotazníku KUS.

5.3 Analýza rozptylu

Analýza rozptylu prokázala oprávněnost interpretace všech indexů na úrovni učitelského sboru školy. Nulová hypotéza o rovnosti středních hodnot mezi všemi školami byla zamítnuta ve všech případech indexů ($p < 0,001$,

proto p-hodnoty nejsou v následujíci tabulce 3 uvedeny). Vysoké hodnoty F i velikosti uinku η^2 a ω^2 poukazují na to, že měřené indexy mají interpretační význam na úrovni školy, a tedy předpoklady dotazníku, že se jedná o faktory školy více než o faktory osobnostní, byly naplněny. Tez nepřekvapí to, že nizı hodnoty jsou u přátelských vztahů ve sboru, kde se do odpovědí více promítá osobnost jednotlivých učitelů, prıpadne vliv menıch skupin uvnitř školy, než je tomu u ostatních indexů. U indexů P, D, A, F je tedy celková variabilita vysvětlitelná příbližně z 30 % faktorem škola, u indexu V je to méně, a sice kolem 20 % (viz parametr η^2).

Tabulka 3
Analýza rozptylu

		rozklad rozptylu	stupně volnosti	MS	F	η^2	ω^2
P	mezi školami	229,4	76	3,02	10,4	0,31	0,28
	uvnitř škol	506,6	1746	0,29			
	celková variabilita	736,0	1822				
D	mezi školami	153,8	76	2,02	8,4	0,27	0,24
	uvnitř škol	419,3	1746	0,24			
	celková variabilita	573,1	1822				
A	mezi školami	119,4	76	1,57	8,8	0,28	0,25
	uvnitř škol	311,4	1746	0,18			
	celková variabilita	430,8	1822				
F	mezi školami	135,8	76	1,79	11,0	0,32	0,29
	uvnitř škol	284,9	1746	0,16			
	celková variabilita	420,8	1822				
V	mezi školami	129,1	76	1,70	5,7	0,20	0,17
	uvnitř škol	516,2	1746	0,30			
	celková variabilita	645,3	1822				

5.4 Faktorová analýza

Při postupných úpravách dotazníku popsaných výše byla používána explora-
tornı faktorová analýza. K úpravě KUSu oproti OCDQ-RS (CR) došlo zejména
proto, že u OCDQ-RS (CR) vycházela při faktorové analýze nejasná faktorová
struktura a několik položek „zapadalo“ do více faktorů. Týkalo se to zejména

položek z dimenze D. Tomu odpovídala i nižší vnitřní konsistence této dimenze (viz tabulka 2) a korelace 0,23 s dimenzí A a 0,03 s dimenzí P (počítáno na jednotce učitel). Z těchto důvodů byl při úpravách opuštěn originálem držený požadavek nezávislosti faktorů promítající se do užívání rotace varimax při faktorové analýze. Autoři KUSu dali přednost posílení vnitřní konsistence měřených dimenzí a kontrolována byla faktorová struktura s nekolmou rotací. Výsledky faktorové analýzy s metodou maximální věrohodnosti zde prezentujeme. Zvolena byla rotace oblamin s Kaiserovou normalizací a s delta nastaveným na 0. Při extrakci faktorů byl nastaven počet faktorů pevně na 5. Prezentujeme strukturní matici (tabulka 4) a níže tabulku korelací mezi faktory (tabulka 5). U strukturní matice jsou uvedeny i komunality položek. Faktorová analýza byla počítána jak pro jednotku učitel, tak pro jednotku škola. Strukturní koeficienty jsou uvedeny jen za jednotku učitel, za jednotku škola byla výsledná struktura velmi obdobná se zvýrazněnými rozdíly ve strukturních koeficientech. To odpovídá i tomu, že % vysvětlené variance při faktorové analýze s jednotkou škola je výrazně vyšší než s jednotkou učitel (viz níže tabulka 6 a odpovídá to i tomu, co ukázala analýza rozptylu, že měřené dimenze mají silný interpretační význam pro jednotku škola). Z těchto důvodů jsou v tabulce 4 prezentovány komunality položek i z analýzy se stejně nastavenými parametry, ale s jednotkou škola. Je na nich vidět, jak narostly v porovnání s komunalitami s jednotkou učitel.

Aby bylo možné z hlediska faktorové struktury porovnat diskutované verze dotazníku s KUSem, byla na datech KUSu replikována faktorová analýza v takovém nastavení, jaké bylo užito u předešlých verzí. Porovnány jsou výsledky celkově vysvětlené variance a její distribuce mezi 5 používaných faktorů. To ukazuje tabulka 6.

Tabulka 4
Strukturní matice

položka	faktory (jednotka učitel)					komunality (jednotka učitel)		komunality (jednotka kola)	
	F1	F2	F3	F4	F5	poaten	po extrakci	poaten	po extrakci
1				0,54		0,40	0,30	0,94	0,75
2		0,58				0,33	0,36	0,84	0,66
3	0,68					0,51	0,48	0,93	0,75
4	0,74					0,56	0,56	0,90	0,75
5		0,71				0,41	0,51	0,92	0,83
6				0,34		0,18	0,14	0,81	0,47
7				-0,49		0,30	0,26	0,84	0,68
8					-0,71	0,49	0,51	0,94	0,85
9		0,70				0,43	0,50	0,90	0,78
10			-0,50	-0,65		0,51	0,51	0,90	0,84
11	0,49				-0,72	0,56	0,56	0,95	0,91
12			-0,54			0,27	0,30	0,81	0,61
13		0,78				0,46	0,61	0,94	0,88
14	0,64					0,46	0,42	0,89	0,64
15	0,76					0,56	0,58	0,93	0,82
16				-0,48		0,34	0,28	0,81	0,46
17	0,64					0,45	0,42	0,92	0,69
18	0,71			-0,43	-0,41	0,57	0,53	0,92	0,75
19					-0,81	0,56	0,66	0,95	0,93
20				-0,44		0,28	0,21	0,76	0,35
21				-0,71		0,53	0,51	0,94	0,86
22				0,49		0,29	0,26	0,79	0,53
23	0,55			-0,56		0,53	0,43	0,97	0,81
24	0,79			-0,44		0,61	0,63	0,93	0,81
25					-0,47	0,29	0,26	0,76	0,60
26				0,57		0,44	0,33	0,94	0,77
27	0,62			-0,60		0,60	0,52	0,97	0,84
28				-0,64		0,45	0,43	0,92	0,77
29					-0,47	0,30	0,27	0,79	0,47
30			-0,58	-0,57		0,45	0,48	0,90	0,76
31	0,64			-0,47	-0,52	0,54	0,51	0,92	0,80
32				-0,64		0,43	0,43	0,90	0,68

Tabulka 4
(pokračování)

položka	faktory (jednotka učitel)					komunalita (jednotka učitel)		komunalita (jednotka škola)	
	F1	F2	F3	F4	F5	počáteční	po extrakci	počáteční	po extrakci
33	0,70	-0,41		-0,44		0,55	0,56	0,94	0,83
34	0,64			-0,45		0,49	0,46	0,85	0,65
35			-0,78			0,44	0,61	0,90	0,74
36			-0,71			0,41	0,51	0,83	0,54
37	0,73			-0,47	-0,48	0,63	0,57	0,95	0,79
38					-0,66	0,45	0,45	0,89	0,80
39				-0,58		0,42	0,36	0,85	0,59
40	0,42			-0,74		0,58	0,57	0,94	0,88
% rozptylu	27,0	6,0	5,8	3,3	2,4				
kumulativní % rozptylu	27,0	33,1	38,9	42,2	44,6				
součet čtverců po rotaci	8,7	3,3	3,6	7,9	5,0				

Ve strukturní matici jsou potlačeny koeficienty menší než 0,4, výjimku tvoří položka 6, kde je kurzívou vytažen nejvyšší koeficient dané položky. Tato položka má tedy i nižší komunalita a spolu s nižší korelací s indexem, ve kterém je zahrnuta, by byla jedním z kandidátů na vyřazení při případných dalších úpravách. Jinak faktory F1 a F2 v zásadě odpovídají použitým dimenzím KUSu. Lze to vyčíst jak ze strukturní matice přináležitosti položek k faktorům, tak z tabulky korelací mezi faktory, kde jsou odpovídající indexy též uvedeny. Při tomto porovnávání je několik položek, které mají vyšší přináležitost k jinému faktoru než odpovídající dimenzi (např. položky 1, 6, 22, 26). To ale odpovídá tomu, že faktory nejsou přesně ztotožněny s přiřazenými odpovídajícími indexy, byť korelační souvislost je velmi vysoká.

Tabulka 5
Korelace mezi faktory

	F1	F2	F3	F4	F5
F1		-0,34	0,28	0,49	0,44
F2			0,05	-0,26	0,04
F3				0,38	0,15
F4					0,35
F5					
odpovidající index	P	F	-V	-A	-D

Možnosti porovnání všechn 4 verzí dotazníku z hlediska faktorové struktury jsou omezene. U OCDQ-RS (originál) jsou prezentovány výsledky konene podoby dotazníku s využitím metody hlavních komponent a rotací varimax. Jako jednotka byla pro tyto analýzy použitá škola.

U verze OCDQ-RS (SR) autoři prezentují výsledky faktorové analýzy s metodou hlavních komponent a tez s rotací varimax. Jednotkou analýzy však byl v tomto pıpade *uıitel*.

Z těchto důvodů prezentujeme výsledky faktorové analýzy na datech KUSu jak pro jednotku *uıitel*, tak pro jednotku škola. Vzhledem k tomu, že pí konstrukci dotazníku KUS byla preferována vnitřní konsistence dimenzí před jejich korelační nezávislostí, neprezentujeme matici faktorových zatezı, která vykazuje pí rotaci varimax daleko méně ˇıistou strukturu v porovnání s oběma jmenovanými verzemi. Soustředíme se na souhrnne výsledky faktorové analýzy – procenta rozptylu, která dokazı vysvětlit jednotlivé faktory hierarchicky řazené a v součtu všechn pěti.

Z tohoto porovnávání vynecháváme verzi dotazníku OCDQ-RS (ČR). Prezentujeme i výsledky metody maximální věrohodnosti, která vykazuje výšší stabilitu faktorové struktury vzhledem k novému vzorku respondentů a pokladáme ji pí vývoji nástroje a prezentaci jeho vlastností za vhodnejı než metodu hlavních komponent (Blahuš, 1985).

Tabulka 6

Souhrnné výsledky exploratorních faktorových analýz⁴

dimenze odpovídající faktoru % rozptylu	metoda FA rotace	1. faktor	2. faktor	3. faktor	4. faktor	5. faktor	součet prvních pěti faktorů
OCDQ-RS (originál) (škola)	hlavních komponent <i>varimax</i>	P 25 %	D 13 %	A 11 %	F 7 %	V 7 %	63 %
KUS (škola)	hlavních komponent <i>varimax</i>	24 %	22 %	13 %	10 %	7 %	76 %
	maximální věrohodnosti <i>varimax</i>	25 %	21 %	12 %	9 %	4 %	72 %
OCDQ-RS (SR) (učitel)	hlavních komponent <i>varimax</i>	A 21 %	P 13 %	D 7 %	F 6 %	V 5 %	53 %
KUS (učitel)	hlavních komponent <i>varimax</i>	15 %	12 %	9 %	8 %	7 %	51 %
	maximální věrohodnosti <i>varimax</i>	14 %	13 %	7 %	6 %	5 %	45 %

Z tabulky vyplývá, resp. zejména z celkového procenta vysvětleného rozptylu pěti faktory, že všechny analyzované verze dotazníku mají jednu vlastnost shodnou. Vždy 5 uvažovaných faktorů organizačního klimatu učitelského sboru dokáže vysvětlit v zásadě shodné procento celkové variability. Dotazník KUS je v tomto ohledu na tom lépe než originální verze dotazníku. Při geometrické interpretaci faktorové analýzy se dá říci, že pro obsahovou oblast *klima učitelského sboru* umístěnou ve verzi originální i ve verzi SR ve 34dimenzionálním prostoru položek a ve verzi KUS ve 40dimenzionálním prostoru je dostatečný pětirozměrný podprostor, aby se tato oblast popsala s přijatelnou mírou nepřesnosti. Pak už se liší jednotlivé verze tím, jak jsou v tomto pětirozměrném podprostoru natočeny osy (dimenze). Autoři OCDQ-RS

⁴ I když jsou procenta vysvětlitelnosti rozptylu z metody hlavních komponent a metody maximální věrohodnosti neporovnatelná (v metodě hlavních komponent jsou vždy vyšší a vyplývá z toho patrně častá uživatelská preference), jsou v tabulce informačně uvedena, aby se mohly porovnat alespoň výsledky srovnatelných metod faktorové analýzy.

(originál) i OCDQ-RS (SR) usilovali o kolmost dimenzí (byť kolmost je zajištěna jen pro faktory, dimenze jí spolu korelují a v těchto korelacích se navíc nachází opora pro konstrukci souhrnného indexu otevřenosti klimatu). U dotazníku KUS byly dimenze hledány samostatne a jejich korelovanost je dodatecne dokladována.

Byť při úpravách dotazníku nebyla používána konfirmatorní faktorová analýza, byla pouzıta ke kontrole výsledků s jednotkou ucitel. Využit byl SW AMOS, verze 5. Po malém odladění modelu tím, že byly vloženy interakce mezi faktory a ˇtyri interakce mezi chybami u položek 23 a 27, 21 a 40, 1 a 22 a 1 a 26, bylo dosaženo uspokojivých parametrů modelu (RMSEA 0,048; TLI 0,895; CFI 0,905, prıchemz chí-kvadrát byl 3721,2 se stupni volnosti 710 a $p < 0,001$). Interakce mezi chybami položek poukázaly na jejich zbytečnou duplicitu v dotazníku, vždy jedna v uvedených párech je tedy kandidátem na vynechání při dalších prıpadnych úpravách KUSu.

6 Diskuse

6.1 Náhrada indexu direktivity indexem pevnosti vedení školy

Jak bylo uvedeno výše v textu, při úpravě dotazníku KUS z OCDQ-RS byl nahrazen index direktivity indexem pevnosti vedení školy. Index direktivity obsahoval poloky s negativní konotací ke klimatu školy podobne jako index frustrace ucitelu. Tento negativní záměr byl v OCDQ-RS (original) i naplněn, jak ukazuje tabulka korelací 2, souasne měl tento index slušnou vnitřní konsistenci (0,87 s jednotkou škola). Při analýze ˇeskych dat z dotazníku OCDQ-RS (CR), tedy Laskem přeložené a nestandardizované verze, se ukázalo, že korelace tohoto indexu s ostatními indexy je odlišná než na datech v USA a navíc, že tento index má i nejnižší vnitřní konsistenci. Při podrobnějším pohledu se ukázalo, že některé poloky s ostatními v indexu mají korelační koeficient blízký 0 nebo dokonce záporný, a „kazí“ tak vnitřní konsistenci indexu. Z těchto důvodů byly opuštěny poloky: *ředitel víc mluví než naslouchá*, *ředitel je autokratický*, *ředitel vládne „řeznou rukou“*. Ale tři další poloky vztahují se k řediteli zůstaly (viz tabulka 1, poloky 19, 11, 8). Jedná se o poloky, které nový index pevnosti vedení sytí nejvíce. Položka *ředitel osobně vede každou důležitou poradou* byla nahrazena formulací vztaženou k vedení (položka 25). Doplněny byly tři poloky s podobným významem, ale směrují k vedení školy. Z obsahového hlediska se dá říci, že v indexu pev-

nosti vedení školy zůstaly položky se zamýšlenou negativní konotací ke stylu řízení školy podobně jako u indexu direktivity, ale byly vypuštěny položky, které jsou z hlediska stylu řízení méně popisné a více generalizující s výraznější negativní konotací, kde někteří respondenti do odpovědí na tyto položky mohou více promítat buď pozitivní, nebo negativní hodnocení ředitele nejen z hlediska jeho manažerského stylu, ale i osobnostních charakteristik, sympatií a antipatií.

Položky v indexu pevnosti vedení tedy nejsou apriori pozitivní, jako je tomu u indexů P, A a V, ani negativní jako u indexu F (je možné, že jejich neutrální konotace u českých učitelů je dána obecně kulturou ve školách a možná i nuancí v jazykové formulaci při překladu, oproti negativní konotaci v USA). Jsou více popisně neutrální a dosazování hodnotícího významu je zde více subjektivní záležitostí, ale analýzy ukazují, že v rámci školy poměrně jednotně (např. tabulka 3 analýzy rozptylu). Potom nepřekvapí, že ve školách, kde je podpůrné vedení (vysoký index P), nevádí, když je toto vedení identifikováno jako pevné a naopak, kde je podpora vedení nízká, je pevný styl vedení vnímán negativně. To se pak promítá do poměrně vysokých korelací mezi indexem P a D (viz tabulka 2).

6.2 Vypuštění indexu otevřenosti klimatu u KUSu

Autoři OCDQ-RS (originál) zavedli index otevřenosti klimatu *openness index for the school climate* a obhajují jeho obsahovou validitu, konstruktovou i ve vztahu k dalším sledovaným proměnným. V této studii se zaměříme pouze na jeho konstruktovou validitu i s ohledem na to, že jsme na podobný index u dotazníku KUS rezignovali, protože už samotnou konstruktovou validitu shledáváme jako ne dostatečně prokazatelnou.

Hoy, Tarter a Kottkamp (1991) realizovali na datech s jednotkou škola a s vypočítanými indexy P, D, A, F a V znovu faktorovou analýzu metodou hlavních komponent a s rotací varimax. Výsledkem bylo rozdělení těchto pěti dimenzí do dvou faktorů s celkově vysvětlenou variancí 61 %. První faktor byl tvořen srovnatelnými faktorovými zátěžemi dimenzí P, D, A, F se střídavým znaménkem +, -, +, -, druhý faktor byl sycen především dimenzí V. Na základě toho byla navržena konstrukce indexu otevřenosti klimatu (dále jen IO) podle vzorce:

$IO = P - D + A - F$. Dimenze V není do tohoto indexu započítána. Za hodnoty dimenzí v tomto vztahu vstupují nikoliv hrubé součtové skóry jako u verze

OCDQ-RS (SR), ale standardizované skóry, přičemž standardizace je realizována lineární transformací na stupnici se středem 500 a směrodatnou odchylkou 100.

U dotazníku KUS souhrnný index vypovídající o klimatu v celku navržen nebyl. Hlavním důvodem byla změna dimenze D, která po uprave vysoce koreluje zejména s dimenzí P, a tudız ji nelze chápat negativně tak, jak je s ní pracováno v indexu IO v originále.

Podívejme se však i na problematıcnost konstrukce indexu v originální verzi OCDQ-RS a určite nekonzistence mezi tvorbou dimenzí a generováním souhrnného indexu projevující se ve svém důsledku v jeho relativně nízké reliabilitě.

Autoři přístupem pouıtı faktorové analýzy s rotací varimax hledali dimenze co nejvíce nezávislé. Za tímto ucelem vypouštěli z dotazníku položky, které zapadaly mezi více než jeden faktor. Informaci o tom, jak se jim to povedlo, nese tabulka korelačních koeficientů mezi dimenzemi (viz tabulka 2). Otázkou je, zda korelační koeficienty kolem 0,4 a 0,5 jsou v tomto smyslu uspokojıcım výsledkem. Domníváme se, že nikoliv. Na druhou stranu ale prave to, že spolu některé dimenze korelují (pozitivně P a A, D a F a naopak negativně A a F), dává oprávněnost hledat jeden společný faktor. Tedy paradoxně nızı konstrukční uspech při tvorbě nezávislý dimenzí dává oprávnění ke konstrukci souhrnného indexu. Ale třeba korelační koeficient mezi P a D je nízký (-0,09), tudız je otázkou, zda uvažování jedné dimenze je vůbec opravnene. Tyto kvalitativní uvahy nad výsledky korelací mají kvantitativní odraz v odhadu reliability indexu IO. Ačkoliv autoři tuto reliability neprezentují, je mozne ji z dostupný výsledků odhadnout s vyuıtım vzorce pro normované Cronbachovo alfa (viz Zvára & Stěpán, 2002, s. 206):

$$\alpha = \frac{n\bar{r}}{1 + (n - 1)\bar{r}},$$

kde n je počet položek, tedy v tomto případě 4, a $\bar{r}$ je prumerny korelační koeficient korelační matice mezi dimenzemi. Vzhledem k tomu, že IO je počítán ze standardizovaný skórů, jsou naplněny i předpoklady oprávněnosti pouıtı daného vzorce. Při výpočtu je užito znalostí vzájemný korelací mezi dimenzemi.

Reliabilita IO vychází 0,64. Tato hodnota je poměrně nízká vzhledem k reliabilitě dílčích dimenzí a interpretační síle, která se tomuto indexu u autorů přisuzuje. Ale jak je popsáno výše, odpovídá to problematičnosti jeho konstrukce.

U verze OCDQ-RS (SR) autoři uvádějí Cronbachovo alfa celého dotazníku 0,80. Nejedná se však o srovnatelný údaj. Tato reliabilita by platila pro index, který by byl konstruován všemi položkami v dotazníku se stejnou vahou, tedy včetně dimenze V a bez mezikroku standardizační procedury dílčích dimenzí.

6.3 Možné další úpravy KUSu

Prezentované výsledky psychometrických analýz ukázaly, že by si dotazník KUS mohl vyžádat ještě některé další menší úpravy vypuštěním některých položek se zachováním stávajících dobrých vlastností. Kandidátem na vypuštění je položka 6, která k indexu frustrace učitelů přispívá minimálně, její „popularita“ byla nejmenší a z hlediska faktorové analýzy měla nejnižší komunalitu. Dále by mohly být vynechány položky 21 a 23 z indexu angažovanosti učitelů a položka 22 z indexu frustrace učitelů, jak vyplynulo z konfirmatorní faktorové analýzy a výběrem z obsahově se dublujících dvojic té s menším příspěvkem ke vnitřní konsistenci indexu. Tím by se počet položek snížil na 36 a přiblížil by se počtu položek v OCDQ-RS. Tyto nebo i jiné případné další úpravy mohou udělat další výzkumníci i s oporou o zveřejněná data, která jsme my analyzovali v této studii (Chvál & Urbánek, 2013).

7 Distribuce skóru

U dotazníku KUS jsou normy prezentovány v manuálu (Urbánek & Chvál, 2012) podobně jako u OCDQ-RS (originál) pomocí aritmetických průměrů a směrodatných odchylek jednotlivých dimenzí u standardizačního vzorku. U dotazníku KUS jsou navíc prezentovány nejen směrodatné odchylky dimenzí mezi školami, ale i průměrné směrodatné odchylky uvnitř škol vyjadřující rozdílnost vnímání aspektů klimatu mezi učiteli jedné školy. Pro lepší uživatelskou orientaci jsou prezentována i dosažená empirická minima a maxima dimenzí, ale i směrodatných odchylek uvnitř škol.

Odlišný je postup výpočtu výsledků v dimenzích. U OCDQ-RS (originál) je nejprve spočítán aritmetický průměr za školu v každé položce (Hoy, Tarter, & Kottkamp, 1991, s. 151) a poté se sečtou výsledky položek příslušící

k dané dimenzi. U OCDQ-RS (SR) autoři navrhují nejprve vytvořit výsledek v dimenzi individuální, tedy sečíst výsledky položek odpovídající dané dimenzi u každého respondenta, a poté spočítat aritmetický průměr jednotlivců v každé dimenzi. Oba postupy jsou ekvivalentní v prıpade, e všichni respondenti odpověděli na všechny poloky. Pokud se tak nestane, tak u algoritmu v originále se nejedná o závažný problém, autoři slovenské verze navrhují takového respondenta z výpočtu dane dimenze vyloučit.

U dotazníku KUS byl zvolen sled kroků jako u slovenské verze, ale na rozdíl od predesly verzí není agregace z položek na dimenzi realizována součtem, ale průměrem položek. Důvodem pro toto rozhodnutí bylo prezentování výsledků všech dimenzí na škále se shodným rozpětím a odpovídajícím rozpětí každé poloky, tedy mezi 1 a 4. Prı tomto postupu by oproti slovenské verzi nevadilo, kdyby některý respondent neodpověděl na některou z položek a nemusel by tedy bít vyloučen. Vzhledem k tomu, že dotazník KUS je nabízen k elektronickému vyplňování a tímto způsobem byla získána i standardizační data, byly vyplněny od všech respondentů všechny poloky, protože vynechání poloky softwarová administrace neumonovala. Pro další prıpadnou úpravu elektronické verze dotazníku by bylo vhodne v souladu s etickými trendy pedagogicko-psychologické diagnostiky, aby byla respondentovi dána možnost na položku neodpovědět.

Za účelem porovnání přesnosti měření indexů OCDQ-RS (originál) a KUS byly normy KUSu prepočítany na odpovídající stupnici OCDQ-RS (originál) – aritmetický průměr i smerodatna odchylka KUSu byly vynásobeny počtem položek OCDQ-RS (originál) v dané dimenzi.

Pro vypočet standardní chyby měření byl uıt vzorec vycházející z klasické teorie testů:

$$\sigma_e = \sigma_t \sqrt{1 - r},$$

kde σ_e je standardní chyba měření, σ_t je smerodatna odchylka rozdělení výsledků v dané dimenzi mezi školami a r je reliabilita (viz tabulka 3). Jedná se tedy o odhad chyby měření způsobeny nısı konsistencı položek.

Tabulka 7

Porovnání standardní chyby měření indexů klimatu

aritmetický průměr směrodatná odchylka standardní chyba měření	OCDQ-RS (originál)	KUS přepočítáno podle OCDQ-RS (originál)	KUS
P	18,19 2,66 0,80	20,72 2,45 0,49	2,96 0,35 0,070
D	13,96 2,49 0,90	20,72 2,17 0,61	2,96 0,31 0,088
A	26,45 1,32 0,51	30,9 2,60 0,64	3,09 0,26 0,064
F	12,33 1,98 0,77	10,56 1,56 0,62	1,76 0,26 0,104
V	8,80 0,92 0,50	10,08 1,16 0,37	2,52 0,29 0,092

Výsledky tohoto porovnání jsou v souladu s očekáváním podle srovnání koeficientů reliability, protože míra heterogenity vzorků v New Jersey i v ČR je srovnatelná, jak ukazují až na výjimky směrodatné odchylky u jednotlivých indexů. Až na index A je z tabulky patrné, že měření indexů KUSu je přesnější než u OCDQ-RS (originál).

8 Stabilita dotazníku z hlediska vybraných ukazatelů

Stabilita dotazníku byla kontrolována stabilitou vybraných statistických ukazatelů. Porovnávána byla změna ukazatelů získaných na vzorku 33 škol (duben–září 2011) a na rozšířeném vzorku 77 škol (do června 2012). Reliabilita dimenzí s jednotkou učitel se změnila maximálně o 0,01. Korelace položek s příslušnou dimenzí všude mírně narostly, zůstalo i jejich pořadí příslušnosti k dané dimenzi. Posun v pořadí byl ojedinělý a maximálně o 3 místa. Procento vysvětlitelnosti celkové variability pěti faktory zůstalo jak při metodě maximální věrohodnosti, tak při metodě hlavních komponent totožné (při zaokrouhlení na celá procenta, výpočet byl realizován s jednotkou učitel). Shodné výsledky vyšly i u vysvětlitelného procenta jednotlivými

faktory samostatne. Korelační koeficienty mezi dimenzemi se změnily maximálně o 0,05 (takto klesla korelace mezi P a D z 0,61 na 0,56 – s jednotkou učitel). Toto poukazuje na vysokou stabilitu dotazníkem měřených konstruktů s jejich nezávislostí na aktuálním vzorku škol, na kterém jsou jejich vlastnosti prezentovány.

K nepatrným změnám došlo i u norem dimenzí. Změna v průměru indexů byla maximálně o 0,1, směrodatná odchylka mezi školami narostla maximálně o 0,06 a průměrná směrodatná odchylka uvnitř škol zůstala zachována (maximální změna o 0,02). Tyto drobne změny mohou být prıcteny na vrub urcıte změny struktury vzorku škol, coř se mohlo stát díky tomu, ře školy nebyly do vzorku vybírány nahodne, ale byly cılene oslofovany k dobrovolne ucasti. S tímto ohledem lze i získané normy pokládat za relativně stabilní v ˇceskych školách na poatku druhého desetiletí 21. století.

9 Závěr

Snařili jsme se představit dotazník KUS a poukázat na jeho silne konstrukční stránky, zejména vysokou reliabilitu dimenzí a vysoké procento vysvětlitelnosti celkove variability, a to v porovnání s originálem OCDQ-RS a jeho slovenskou verzí. Souasne bychom chtěli zdurazit, ře tyto výsledky jsou dány jinou metodologickou preferencí, neř jakou uplatņovali autoři originálu a slovenské verze.

Autoři originálu tvořili predevřım výzkumný nástroj, který by měl co nejlepe pokrýt rámec klimatu školy vymezený Halpinem a Croftem (1963), byt pod empirickými zkuřenostmi trochu modifikovaný. Proto na základě faktorové analýzy vylučovali polořky (a po jejich vzoru i slovenřtı autoři), které prı kolmé rotaci varimax zapadaly mezi dva ˇci více faktorů. My jsme takové polořky nevylucovali, pokud jsme si dokázali obhájit jejich obsahovou prınaleřitost k urcıte dimenzi a jejich korelační prıspevek ke zvyřenı vnitřní konsistence prısluřne dimenze. Tento odliřny prıstup prırozene generuje vyřı vnitřní konsistence a mořnou vyřı korelovanost mezi dimenzemi. Tyto naře preference vyplývaly predevřım z toho, ře jsme chtěli vytvořit nástroj, který by mohl poskytovat zpětnou vazbu školám samotným. Vznik nástroje byl podpořen v rámci národního projektu Cesta ke kvalitě, který se zameroval na podporu škol v oblasti vlastního hodnocení. Prı tvorbě originálu zastupovali ve vzorku školu vřdy nahodne vybraní učitelé, my jsme usilovali, a tak je dotazník i předkládán uřivatelum k pouřıtı, aby dotazník vyplnili pokud

možno všichni učitelé ve škole. Do dat jsme zahrnuli pouze školy s návratností vyšší než 70 %. Bylo pro nás tedy důležité, aby byly jednotlivé dimenze měřeny co nejpřesněji a měly zřetelnou obsahovou interpretaci. Rezignovali jsme na jejich nezávislost a jejich prokázané souvislosti prezentujeme jako dokladování jejich vlastností.

Důležitým zjištěním je, že pro sledovanou oblast je počet pěti dimenzí dostatečný, neboť procenta vysvětlitelnosti celkové variability jsou v originále i u KUS uspokojivá. Fakt, že u KUSu je toto procento ještě o něco vyšší, však můžeme přičíst též na vrub tomu, že jsme některé položky negativně zaměřené na chování vedení školy z dotazníku vyloučili, protože jsme jim neuměli najít odpovídající dimenzi. Tato část v KUSu tedy chybí. V originále i ve slovenské verzi je to pokryto dimenzí *direktivity ředitele*. U KUSu jsme některé tyto negativní položky s rozporupnými korelacemi vyloučili a posílili položky jiné dotvářející dimenzi nově pojmenovanou jako *podpora vedení školy*, která však již pozitivně a silně koreluje s dimenzí *podpora sboru vedením školy*.

10 Omezení studie

Data pro standardizaci dotazníku KUS byla získána na základě dobrovolné účasti škol. Je možné předpokládat, že vzorek škol nebyl vzhledem k měřeným konstruktům náhodný, ale že byla data získána především ze škol, které klimatu učitelského sboru přisuzují zvýšenou pozornost, a tedy se může jednat o školy s klimatem spíše pozitivním oproti populaci všech škol v České republice.

Z dotazníku KUS byly postupně eliminovány položky popisující negativní chování vedení školy. Tato dimenze tedy v dotazníku chybí oproti původnímu teoretickému konceptu, kde byla reprezentována dimenzí *direktivity*. Ta však v nazírání českých učitelů nemá tak jednoznačné negativní konotace a byla nahrazena neutrální dimenzí *pevnost vedení školy*.

Literatura

- Blahuš, P. (1985). *Faktorová analýza a její zobecnění*. Praha: SNTL.
- Chvál, M., & Urbánek, P. (2013). *16_Databáze_KUS*. Praha: NÚV. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/496/>
- Gavora, P., & Braunová, J. (2010). Adaptácia Dotazníka organizačnej klímy školy (OCDQ-RS). *Pedagogická orientace*, 20(1), 39–59.

- Halpin, A. W., & Croft, D. (1963). *The organisational climate of schools*. Chicago: Midwest Administration Center of the University of Chicago.
- Hoy, W. K., Tarter, C. J., & Kottkamp, R. B. (1991). *Open schools/healthy schools. Measuring organizational climate*. Beverly Hills: Sage.
- Lašek, J. (2001). *Socialne psychologicke klima ˇskolnich trid a ˇskoly*. Hradec Kralove: Gaudeamus.
- Niˇšpovska, M., & Urbánek, P. (2007). Analyza klimatu uˇcitelskych sboru ZˇS: kvalitativnı sonda. In R. Jandova (Ed.), *Svet vychovy a vzdelavanı v reflexi souˇcasneho pedagogického výzkumu: Sborník příspěvků XV. konference ˇCAPV poradane katedrou pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty JU* (s. 101–108). ˇCeske Budějovice: JČU.
- Urbánek, P. (2003). Měření klimatu ˇskoly a uˇcitelskeho sboru v ˇceskem prostředí základní ˇskoly. Prıprava aplikace dotazníku OCDQ-RS. In *Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzdělávání. Sborník 11. vyroˇcnı mezinárodní konference ˇCAPV. Sborník referátů*. Brno: MU. [CD-ROM].
- Urbánek, P. (2006). Klima uˇcitelskych sborů ZˇS: empirická zjiˇstenı. In *Souˇcasne metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu. Sborník příspěvků 14. konference ˇCAPV*. Plzeň: ZČU. [CD-ROM]
- Urbánek, P., & Chvál, M. (2012). *Klima uˇcitelskeho sboru. Dotazník pro uˇcitele*. Praha: NUV. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/62>
- Zvára, K., & ˇStepan, J. (2002). *Pravděpodobnost a matematická statistika*. Praha: Matfyzpress.

Autoři

PhDr. Martin Chvál, Ph.D., Karlova univerzita, Pedagogická fakulta, Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání, Myslíkova 7, 110 00 Praha 1, e-mail: martin.chval@pedf.cuni.cz

Doc. Petr Urbánek, Dr., Karlova univerzita, Pedagogická fakulta, Ústav vyzkumu a rozvoje vzdelavanı, Myslıkova 7, 110 00 Praha 1, e-mail: petr.urbanek@tul.cz

Organizational climate of schools: Adaptation of questionnaire OCDQ-RS for condition of Czech schools

Abstract: The study compares psychometric parameters of a new questionnaire measuring organizational school climate (so called KUS) with available parameters of the original OCDQ-RS questionnaire developed in the U.S. and its Slovak adaptation. The paper first describes the original OCDQ-RS questionnaire, its Slovak standardization, and the adaptations made to the original for use in the Czech Republic. We compare psychometric parameters of the OCDQ-RS with the Slovak standardized version and the Czech non-standardized version, and describe the data sets of the corresponding samples in the subsequent section. The paper then presents the psychometric analysis and explains why the openness index of climate in the KUS questionnaire was left out compared with the Slovak questionnaire. The last section shows the indicative norms and standard errors of the indexes. Sample comprised 1823 teachers from

77 mainly primary schools with a return rate of at least 70%. The following analytical procedures were used: Item analysis, exploratory factor analysis, supplementary confirmatory factor analysis, Pearson correlation coefficients, Cronbach coefficients, ANOVA and computation of standard error of measurement of climate components. The unit of analysis was the teacher or the school, depending on the analytical needs and possibilities. The KUS questionnaire retained four components: (1) supportive governance behavior, (2) engaged teacher behavior, (3) frustrated teacher behavior, (4) intimate teacher behavior. The fifth component – directive principal's behavior – was substituted by the component strength of governance. All of the components have a good Cronbach coefficient alfa between 0,84 and 0,96. The number of items increased from 34 to 40 compared with the OCDQ-RS.

Keywords: OCDQ-RS, KUS, organisational climate of schools, standardization, factor analysis

---

Filová, H., et al. (2013). *Příručka pro fakultní cvičné učitele aneb Jak vést pedagogické praxe studentů učitelství 1. stupně základní školy*. Brno: Masarykova univerzita.

Publikace je koncipována jako manuál pro fakultní cvičné učitele při vedení studentů oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ na pedagogických praxích. Její obsah odráží aktuální požadavky na praktickou přípravu studentů, které vyplývají ze stávajícího vzdělávacího programu oboru v kontextu jeho teoretické struktury, integruje obsah a cíle teoretických předmětů a jednotlivých praxí. Jsou v ní vymezeny konkrétní požadavky PdF MU v Brně na cvičné učitele při vedení pedagogických praxí v jednotlivých etapách pregraduální přípravy, ale i nezbytná teorie, z které studenti na ve studiu na fakultě při praxích vycházejí, aby mohli smysluplně rozvíjet své profesionální kompetence. Důležitou součástí příručky je komplexní přehled jednotlivých forem praxí s jejich specifickým zaměřením včetně doporučených způsobů hodnocení studentů a jejich výkonů. Poslední část práce tvoří stručný „slovníček pojmů“, které se v poslední době staly terminologicky významnými v učitelském diskursu.